

UDC 343.98

ISSN 0354-8872

ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA, BEOGRAD – REPUBLIKA SRBIJA

NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA
Beograd, 2011

PUBLISHER

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 196 Cara Dušana Street (Zemun)

EDITORSHIP

Professor Dragoljub KAVRAN, PhD, Faculty of Law, Belgrade, President
kavran@sbb.rs, +381 11 324-1501

Professor Claus ROXIN, PhD, Faculty of Law, Munchen
mail@claus-roxin.de, +49(89)2180-2736

Professor Gorazd MEŠKO, PhD, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si, 00386 13008300

Professor Dušan POPOV, PhD, Polytechnic University, Temisoara
dusan-popov@yahoo.com, 61/3-883-1756

Professor Dejan ILIĆ, PhD, ARRI AG, Munich
dilic@arri.de, +49 (0)89 38091456

Professor Miodrag KULIĆ, PhD, J.W.Goehe-Universitat, Frankfurt
kulic@itp.uni-frankfurt.de, +49-69-798-22570

Professor Željko NIKAČ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
zeljko.nikac@kpa.edu.rs, +381 64 8927 654

Professor Đorđe ĐORĐEVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 220

Professor Radovan RADOVANOVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
radovan.radovanovic@kpa.edu.rs, +381 64 8922 660

Professor Slobodan JOVIČIĆ, PhD, Faculty of Electrical Engineering, Belgrade
jovicic@etf.rs, +381 11 322-9212

Professor Srdan MILAŠINOVIĆ, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
srdjan.milasinovic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 216

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Professor Goran B. MILOŠEVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Crime-investigation and Forensics Editor

Professor Ljiljana MAŠKOVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Police and Security Editor

Professor Đorđe ĐORĐEVIĆ, PhD,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

ENGLISH LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER

Dragoslava MIĆOVIĆ

SERBIAN LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER

Jasmina MILETIĆ

PRINTED BY

Scanner Studio, Belgrade

IMPRESSION

300 copies

PDF VERSION OF THE JOURNAL

www.kpa.edu.rs

Published three times a year

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTORY REMARK	
Goran Milošević	1
PROFESSOR RADOJICA MAKSIMOVIC, PhD – <i>IN MEMORIAM</i>	
EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC WORK	
Ljiljana Mašković	3
IN MEMORY OF PROFESSOR RADOJICA MAKSIMOVIĆ, PhD – ON THE 10 TH ANNIVERSARY OF HIS DEATH	
Sreten Jugović	15

Original scientific papers

DEMOCRACY AND ISSUE OF SECURITY	
Zoran Avramović	19
POLICE FUNCTIONS AND POWERS TO TAKE ADMINISTRATIVE ACTIONS	
Dragan Vasiljević	29
UNDERSTANDING OF SECURITY – FROM ANCIENT TIMES TO CONTEMPORARY APPROACH	
Mladen Bajagić	39
CRIMINAL OFFENCE OF TERRORISM – COMPARATIVE LAW ASPECTS	
Dragana Kolarić	57
MISTAKE OF FACTS IN ENGLISH LAW	
Radovan Risimović	77

Review papers

ANALITICAL POTENTIALS OF RATIONAL CHOICE THEORY IN ANALYSIS OF HUMAN TRAFFICKING	
Srđan Golubović, Nataša Golubović	87
THE PRINCIPLE OF UNIVERSAL CRIMINAL JURISDICTION	
Tijana Šurlan	101
PREVENTION OF MONEY LAUNDERING AND TERRORIST FINANCING – BASIC METHODS AND OPTIONS	
Slaviša Vuković, Saša Mijalković, Goran Bošković	117
SECURITY ARCHITECTURE AND THE PROBLEMS OF THE POST-WAR KOSOVO AND METOHIA AS CHALLENGES TO REGIONAL SECURITY	
Slađana Đurić	133
TESTS IN ORIENTEERING IN THE FUNCTION OF PREDICTION OF SUCCESS OF MEMBERS OF THE POLICE IN FIELD TRAINING	
Boban Milojković	149
IMPACT OF “THE ETHOS OF MASCULINITY” ON THE POSITION OF WOMEN IN THE POLICE	
Zoran Kesic	165
DETERMINING THE TIME OF DEATH – CRIME INVESTIGATION AND FORENSIC ASPECTS	
Darko Marinković, Aleksandar Stevanović	177

IZDAVAČ

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Cara Dušana, 196 (Zemun)

UREĐIVAČKI ODBOR

Prof. dr Dragoljub KAVRAN, Pravni fakultet, Beograd, predsednik
kavran@sbb.rs, +381 11 324-1501

Prof. dr Klaus ROKSIN, Pravni fakultet, Minhen,
mail@claus-roxin.de, +49(89)2180-2736

Prof. dr Gorazd MEŠKO, Fakultet za varnostne vede, Univerzitet u Mariboru
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si, 00386 13008300

Prof. dr Dušan POPOV, Politehnički fakultet, Temišvar
dusan-popov@yahoo.com, 61/3-883-1756

Prof. dr Dejan ILIĆ, ARRI AG, Minhen
dilic@arri.de, +49 (0)89 38091456

Prof. dr Miodrag KULIĆ, J.W.Geothe-Universitat, Frankfurt
kulic@itp.uni-frankfurt.de, +49-69-798-22570

Prof. dr Željko NIKAČ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
zeljko.nikac@kpa.edu.rs, +381 64 8927 654

Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 220

Prof. dr Radovan RADOVANOVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
radovan.radovanovic@kpa.edu.rs, +381 11 64 8922 660

Prof. dr Slobodan JOVIČIĆ, Elektrotehnički fakultet, Beograd
jovicic@etf.rs, +381 11 322-9212

Prof. dr Srdan MILAŠINOVIĆ, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
srdjan.milasinovic@kpa.edu.rs, +381 64 8924 216

IZDAVAČKI SAVET

Glavni i odgovorni urednik

Prof. dr Goran B. MILOŠEVIĆ

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Urednik kriminalističko-forenzičke oblasti

Prof. dr Ljiljana MAŠKOVIĆ

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Urednik policijsko-bezbednosne oblasti

Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

LEKTOR I KOREKTOR ZA ENGLLESKI JEZIK

Dragoslava MIĆOVIĆ

LEKTOR I KOREKTOR ZA SRPSKI JEZIK

Jasmina MILETIĆ

Štampa

Scanner Studio, Beograd

TIRAŽ

300 primeraka

PDF VERZIJA ČASOPISA

www.kpa.edu.rs

Izlazi tri puta godišnje

SADRŽAJ

UVODNO SLOVO	
Goran Milošević	1
PROF. DR RADOJICA MAKSIMOVIĆ – <i>IN MEMORIAM</i>	
NASTAVNI I NAUČNI OPUS	
Ljiljana Mašković	3
SEĆANJE NA PROFESORA DR RADOJICU MAKSIMOVIĆA – POVODOM DESETOGODIŠNJICE SMRTI	
Sreten Jugović	15

Originalni naučni radovi

DEMOKRATIJA I PROBLEM BEZBEDNOSTI	
Zoran Avramović	19
FUNKCIJE POLICIJE I NJENA OVLAŠĆENJA DA PREDUZME UPRAVNE RADNJE	
Dragan Vasiljević	29
RAZUMEVANJE BEZBEDNOSTI – OD ANTIČKIH VREMENA DO SAVREMENIH PRISTUPA	
Mladen Bajagić	39
KRIVIČNO DELO TERORIZMA – UPOREDNOPRAVNI ASPEKTI	
Dragana Kolarić	57
STVARNA ZABLUDA U ENGLESKOM PRAVU	
Radovan Risimović	77

Pregledni radovi

PRIMENA TEORIJE RACIONALNOG IZBORA U ANALIZI TRGOVINE LJUDIMA	
Srdan Golubović, Nataša Golubović	87
PRINCIP UNIVERZALNE KRIVIČNE NADLEŽNOSTI	
Tijana Šurlan	101
PREVENCIJA PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA – OSNOVNE METODE I MOGUĆNOSTI	
Slaviša Vuković, Saša Mijalković, Goran Bošković	117
BEZBEDNOSNA ARHITEKTURA I PROBLEMI POSLERATNOG KOSOVA I METOHIJE KAO IZAZOVI REGIONALNOJ BEZBEDNOSTI	
Slađana Đurić	133
TESTOVI IZ ORIJENTIRINGA U PROCENI USPEHA PRIPADNIKA POLICIJE U TERENSKOJ OBUCI	
Boban Milojković	149
UTICAJ ETOSA MUŠKOSTI NA POLOŽAJ ŽENA U POLICIJI	
Zoran Kesić	165
UTVRĐIVANJE VREMENA NASTUPANJA SMRTI – KRIMINALISTIČKO-FORENZIČKI ASPEKTI	
Darko Marinković, Aleksandar Stevanović	177

KRIVIČNO DELO TERORIZMA UPOREDNOPRAVNI ASPEKTI¹

Dragana Kolarić

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Nema sumnje da je terorizam jedan od trenutno najozbiljnijih problema savremenog društva. Veoma je važno da nacionalni pravni sistemi budu efikasni i dobro pripremljeni za izazove globalnog terorizma. Efikasnost, ali na pogrešan način, može dovesti do inkriminacija u krivičnom zakonodavstvu demokratskog društva koje ukazuju na autoritativne težnje. Zakonski okviri variraju od države do države što otežava opsežnu uporednu studiju, ali, ipak uočavamo razlike između zemalja koje prate međunarodne tendencije i onih koje smatraju da je njihovo postojeće represivno zakonodavstvo prilagođeno suzbijanju terorizma. Cilj ovog rada je da ukaže na to da su nacionalne jurisdikcije, na čelu s krivičnopравnim odredbama, ključna karika u suzbijanju terorizma. Ovom analizom ispitaćemo, takođe, trenutne zakonske strategije i trendove u borbi protiv terorizma i proveriti da li su tačne tvrdnje da nove zakonske odredbe u oblasti borbe protiv terorizma predstavljaju deo same logike terorizma i da negiraju pravnu državu.

Ključne reči: krivično delo, terorizam, krivični zakonik, suzbijanje, represija, uporedno pravo.

1. Uvod

Pregledom najnovijih krivičnopравnih odredbi u oblasti suzbijanja terorizma dolazimo do nekoliko zaključaka. Pojedine države obogaćuju svoje krivične zakonike novim odredbama kao rezultat usaglašavanja s najznačajnijim međunarodnim izvorima, a neke ostaju na tradicionalnim stanovištima smatrajući da je njihovo postojeće represivno zakonodavstvo prilagođeno borbi protiv terorizma. Veliki broj zemalja sva krivična dela terorizma uređuje u okviru iste glave krivičnog zakonika, dok jedan broj, među kojima je i naša država, krivična dela terorizma svrstava u nekoliko grupa. Pristup problemu terorizma u nekim zemljama karakte-

¹ Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“. Projekat finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (evidencioni broj 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

rišu posebni zakoni za šta nema ni potrebe ni opravdanja. Naprotiv, to bi vodilo razbijanju koherentnosti krivičnog sistema (Stojanović & Kolarić, 2010).

Nacionalna krivična zakonodavstva su ključna kada je u pitanju suprotstavljanje terorizmu. Međunarodni izvori nisu pogodni za neposrednu primenu. Iako Ustav Republike Srbije² u članu 16. ističe da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo našeg pravnog poretka i da se neposredno primenjuju, uz ograničenje da međunarodni ugovori moraju biti u skladu s Ustavom, kada je u pitanju materijalno krivično pravo, pre svega zbog načela zakonitosti, uglavnom nije moguće neposredno primenjivati još nerazvijene i rudimentarne norme međunarodnih ugovora. Njima se nedovoljno precizno određuju elementi bića krivičnog dela i oni ne propisuju kaznu za ponašanje koje se smatra krivičnim delom (Stojanović, 2007: 20). Zbog toga, ključno mesto zauzimaju nacionalni pravni sistemi koji nakon ratifikovanja međunarodnih ugovora imaju obavezu da izvrše usklađivanje s tim izvorima i da implementiraju odgovarajuće odredbe u svoje nacionalno krivično zakonodavstvo. Naravno, pri tome je važno da se vodi računa o jedinstvu nacionalnog pravnog sistema, krivičnopravnoj terminologiji, kao i institutima i načelima opšteg dela krivičnog prava.

2. Terorizam u uporednom krivičnom pravu

Pojavni oblici terorizma, kao i sredstva za njegovo sprečavanje i kontrolu, već su dugo predmet razmatranja Ujedinjenih nacija, kao i pojedinih regionalnih organizacija. Na međunarodnom planu je doneto više značajnih dokumenata s ciljem preciziranja pojma terorizma, kao i mera i postupaka koji se preduzimaju u pravcu borbe protiv njega. Ovom prilikom osvrnućemo se na dva međunarodna dokumenta, novijeg datuma, koja su od posebnog značaja za reformu našeg i uporednog krivičnog zakonodavstva. To su: Okvirna odluka Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma od 13. juna 2002. godine (*Council Framework Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA*), s izmenama i dopunama iz 2008. godine, i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma (*Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196*).³

Međunarodni izvori ostavljaju traga u krivičnom zakonodavstvu. Najprihvatljiviji način je uvođenje novih ili proširivanje kriminalnih zona kod postojećih inkriminacija. Okvirna odluka Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma ima trinaest članova. Za nacionalno krivično zakonodavstvo najvažniji su član 1, kojim se jedinstveno za celo područje Evropske unije definiše terorizam, član 2, kojim se određuje teroristička grupa i član 3, u kome se nabrajaju krivična dela povezana s terorizmom.

Krivično delo terorizma (odnosno teroristički akt) definiše se kao akt koji, s obzirom na svoju prirodu ili kontekst, može ozbiljno naneti štetu državi ili nekoj međunarodnoj organizaciji i koji je učinjen s namerom: ozbiljnog zastrašivanja

² Službeni glasnik RS, broj 98/2006.

³ Konvencija je doneta u Varšavi 16. maja 2005. godine, a stupila na snagu 1. juna 2007. godine. Naša zemlja je ratifikovala Konvenciju (Službeni glasnik RS, Međunarodni ugovori, broj 19/2009).

stanovništva, primene prinude prema vladi ili međunarodnoj organizacija da ona nešto učini ili ne učini, ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, ekonomskih ili društvenih struktura zemlje ili međunarodne organizacije. Sam teroristički akt se ostvaruje izvršenjem nekog od uobičajenih krivičnih dela propisanih KZ-om svake pojedinačne države, kojima upravo ta specifična namera, odnosno cilj koji se želi postići daje mogućnost za kvalifikaciju kao krivično dela terorizma.⁴ U tom smislu, krivično delo terorizma se može ostvariti: napadima na život ili telesni integritet osobe; otmicom ili uzimanjem talaca; uzrokovanjem velikih razaranja vladinih ili javnih građevina, transportnog sistema, infrastrukture, uključujući i informacione sisteme, fiksnih platformi smeštenih na kontinentalnom pojasu, javnih mesta ili privatne imovine s verovatnoćom ugrožavanja ljudskih života ili uzrokovanja ekonomskih gubitaka; otmicom aviona, broda ili drugog sredstva javnog transporta ili transporta robe; proizvodnjom, posedovanjem, sticanjem, prevozom, snabdevanjem ili korišćenjem oružja, eksploziva ili nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja, kao i istraživanjem i razvojem biološkog i hemijskog oružja; ispuštanjem opasnih materija ili izazivanjem požara, poplava ili eksplozija koje imaju za posledicu ugrožavanje ljudskih života; ometanjem snabdevanja vodom, strujom ili drugim osnovnim prirodnim resursima, koje ima za posledicu ugrožavanje ljudskih života; pretnjama da će se učiniti neko od pomenutih dela (član 1. Okvirne odluke).

Kao krivična dela povezana s terorizmom Okvirna odluka navodi: tešku krađu, falsifikovanje dokumenata i iznudu (član 3. Okvirne odluke). Ta odredba je 2008. godine dopunjena⁵, tako da, pored pomenutih krivičnih dela, kao dela povezana s terorizmom smatraju se još i: javna provokacija da se izvrše teroristički akti, regrutovanje za terorizam i obuka za terorizam. Javna provokacija s ciljem izvršenja terorističkog krivičnog dela podrazumeva distribuciju poruka u javnosti ili bilo koji drugi način njihovog dostavljanja javnosti, s namerom da se podstakne izvršenje krivičnog dela terorizma, bez obzira na to da li će krivično delo biti učinjeno. Regrutovanje za terorizam podrazumeva traženje drugih lica koja će izvršiti neku od radnji navedenih u članu 1. Okvirne odluke. Obuka za terorizam podrazumeva pružanje instrukcija u izradi ili korišćenju eksploziva, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih i opasnih materija, ili za korišćenje drugih specifičnih metoda ili tehnika, s ciljem vršenja jednog od dela navedenih u članu 1. Okvirne odluke, uz postojanje svesti o nameni tih veština.

Teroristička grupa se određuje kao strukturirana grupa koju čine više od dva lica, osnovana na određeno vreme i koja deluje sporazumno s ciljem vršenja krivičnog dela terorizma. Strukturirana grupa znači da je reč o grupi koja nije slučajno formirana radi neposrednog izvršenja krivičnog dela i koja ne mora da ima formalno definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu. U okviru terorističke grupe pravi se razlika između lica koja vode terorističku grupu i učesnika u aktivnostima terorističke grupe (član 2. Okvirne odluke).

⁴ Namera predstavlja takvo delovanje učinioca krivičnog dela kada on rukovođen ostvarenjem nekog cilja preuzima radnju da bi taj cilj ostvario. Dakle, namera i cilj su usko povezani.

⁵ Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism.

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma (*Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196*) usvojena je u Varšavi 16. maja 2005. godine, a stupila je na snagu 1. juna 2007. godine. Ona ima za cilj da ojača napore država članica u sprečavanju terorizma i utvrđuje dva načina za njegovo postizanje. Prvi je, inkriminisanje određenih ponašanja – javne provokacije, regrutovanja i obuka za terorizam, dok se drugi odnosi na jačanje preventivnih mera na nacionalnom i međunarodnom planu (izmena postojećih propisa o ekstradiciji i uzajamnoj pomoći).

Za implementaciju u nacionalno krivično zakonodavstvo od posebnog su značaja odredbe iz čl. 5, 6. i 7. Konvencije (javna provokacija s ciljem izvršenja terorističkog krivičnog dela, regrutovanje za terorizam i obuka za terorizam). Javna provokacija s ciljem izvršenja krivičnog dela terorizma označava širenje ili dostavljanje poruka javnosti na neki drugi način, s namerom podsticanja na izvršenje terorističkog dela, kada takvo ponašanje, bez obzira na to da li postoji neposredno zalaganje za izvršenje krivičnih dela terorizma, predstavlja opasnost da bi jedno ili više takvih dela moglo biti učinjeno. Svaka država potpisnica treba da usvoji mere potrebne da se javno provociranje na izvršenje terorističkih dela tretira kao krivično delo shodno nacionalnom pravu ukoliko je učinjeno protivpravno i namerno (član 5. Konvencije).

Konvencija zahteva od država potpisnica da inkriminišu i regrutovanje za terorizam, što u stvari podrazumeva zapošljavanje budućih, mogućih terorista. Delo se sastoji u podstrekavanju drugog lica da učini krivično delo terorizma ili da učestvuje u izvršenju takvog dela, ili da stupi u udruženje ili grupu, kako bi doprinelo tome da to udruženje ili grupa učini jedno ili više terorističkih dela (član 6. Konvencije). Regrutovanje se može vršiti na različite načine i različitim sredstvima, na primer, posredstvom Interneta ili neposrednim stupanjem u kontakt s osobama. Da bi krivično delo bilo svršeno dovoljno je samo da je regrutovanje uspešno završeno, pri čemu nije bitno da li regrut učestvuje u izvršenju terorističkog dela. Moguć je i pokušaj tog krivičnog dela ako je radnja regrutovanja preduzeta ali ne i dovršena (na primer, izvršilac nije ubedio osobu da bude regrutovana).⁶ Konvencija zahteva da kod učinioca dela postoji namera da lice koje on ili ona regrutuje učini ili doprinese izvršenju krivičnog dela terorizma, ili da se pridruži organizaciji ili grupi u tu svrhu.

Obuka za terorizam je krivično delo koje se sastoji u davanju uputstava za proizvodnju ili korišćenje eksploziva, vatrenog oružja ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija, ili za korišćenje drugih specifičnih metoda ili tehnika, s ciljem izvršenja ili doprinošenja izvršenju krivičnih dela terorizma, uz svest o tome da će veštine kojima se lice podučava biti korišćene u tu svrhu. Član 7. Konvencija ne sadrži definiciju oružja, eksploziva, štetnih i opasnih materija. Ti se pojmovi određuju u skladu s postojećim međunarodnim ugovorima i nacionalnim zakonodavstvom. Tako, na primer, izraz eksploziv može da se definiše u skladu s Međunarodnom konvencijom o suzbijanju terorističkih napada bombama (*International*

⁶ Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS, No. 196

Convention for the Suppression of Terrorist Bombings). Prema članu 1, stavu 3. te konvencije, eksploziv ili druga smrtonosna naprava označava: eksplozivno ili zapaljivo oružje ili napravu koji su namenjeni ili imaju sposobnost da uzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu; ili oružje ili napravu koji su namenjeni ili imaju sposobnost da uzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu ispuštanjem, širenjem ili delovanjem otrovnih hemijskih materija, bioloških sredstava ili otrova ili sličnih materija, ili radijacije ili radioaktivnih materijala. Da bi neko delo bilo kvalifikovano kao krivično delo u smislu čl. 5, 6. i 7. te konvencije, nije nužno da krivično delo terorizma bude stvarno učinjeno.

I pored nastojanja međunarodnih instrumenata da unifikuju tretiranje fenomena terorizma, pojedina rešenja variraju od države do države. Nacionalno krivično zakonodavstvo u oblasti borbe protiv terorizma upoređićemo s rešenjima pojedinih evropskih zemalja (Nemačka, Rusija, Italija i Španija), koje se po načinu rešavanja tog složenog pitanja izdvajaju i mogu snažno uticati na krivično zakonodavstvo Republike Srbije (naročito Nemačka i Rusija), kao i s odredbama zastupljenim u krivičnom zakonodavstvu pojedinih zemalja s prostora bivše SFRJ (Crna Gora, Hrvatska i Slovenija), s posebnim akcentom na Crnu Goru zbog prirodne veze koju naša zemlja ima s tom državom.

2.1 Krivični zakonik Italije

Krivični zakonik Italije je u skladu s najnovijim međunarodnim kretanjima inovirao odredbe koje se odnose na krivično delo terorizma. Najpre je to učinio Zakonom broj 438 od 15. decembra 2001. godine (*Hitne mere protiv međunarodnog terorizma*) kada je usvojio Dekret broj 374 od 18. oktobra 2001. godine (*Decreto legge*), a potom je Zakonom broj 155 od 31. jula 2005. godine (*Hitne mere za borbu protiv međunarodnog terorizma*) Parlament Italije, veoma brzo i velikom većinom, uz snažan višepartijski konsenzus, usvojio Dekret broj 144 od 27. juna 2005. godine (Patané, 2008: 1169). Značaj pomenutih dekreta je u izmenama i dopunama starih inkriminacija koje se odnose na krivično delo terorizma, ali i u uvođenju nekih novih krivičnih dela, što je u skladu s Okvirnom odlukom Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma i Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju terorizma. Krivična dela koja se odnose na borbu protiv terorizma svrstana su u drugu knjigu od ukupno tri knjige italijanskog Krivičnog zakonika, u grupu krivičnih dela pod nazivom „Krivična dela protiv međunarodnog subjektiviteta države“ (članovi 270, 270-bis, 270-ter, 270-quarter, 270-quinquies, 270-sexies) (Beltrani, 2008: 537). Član 270. nosi naziv „Subverzivne organizacije“ i odnosi se na onog ko u državi promovise, osniva, organizuje i vodi udruženja usmerena ka tome da upotrebom nasilja uspostave diktaturu jedne društvene klase nad drugom, ili da podrivaju ekonomski ili društveni red primenom nasilja, ili da nasilno suzbijaju politički i pravni sistem države. Kazna je zatvor od pet do deset godina. Svako ko učestvuje u gore-opisanoj grupi kazniče se zatvorom od jedne do tri godine. Član 270-bis inkriminiše osnivanje terorističkih udruženja. Ta odredba predviđa kaznu zatvora od sedam do petnaest godina za svakog ko je proglašen krivim zbog unapređenja, uspostavljanja, organizovanja, upravljanja ili finansiranja grupa koje vrše nasilne aktivnosti s ciljem

rušenja demokratske strukture države, ili unapređenja terorističkih ciljeva, kao i kaznu od pet do deset godina zatvora za lica koja se pridružuju takvim grupama. Ta odredba je proširena i na terorističke aktivnosti koje se sprovode protiv druge države ili međunarodne organizacije. Član 270-ter predviđa kao samostalno krivično delo pružanje pomoći učiniocima krivičnih dela iz čl. 270 i 270bis. Odredbom sadržanom u članu 270-quarter u Krivični zakonik Italije se uvodi krivično delo regrutovanja u svrhu vršenja terorizma, a obuka pojedinaca za vršenje terorističkih aktivnosti precizirana je članom 270-quinquies. Član 270-sexies daje definiciju terorističkih činova koji uključuju nasilne aktivnosti koje bi, prema svojoj prirodi i kontekstu, mogle naneti veliku štetu zemlji ili međunarodnoj organizaciji i koje se vrše s namerom zastrašivanja stanovništva ili sprečavanja državnih vlasti ili međunarodne organizacije da sprovodi bilo kakve aktivnosti, ili s ciljem destabilizovanja ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, ekonomskih ili socijalnih struktura zemlje ili međunarodne organizacije. Ova definicija je direktno inspirisana članom 1. Okvirne odluke Veća Evropske unije o borbi protiv terorizma.

2.2 Krivični zakonik Nemačke

Krivični zakonik Nemačke podstaknut mnogobrojnim napadima, pre svega na sredstva javnog saobraćaja u Londonu i Madridu proteklih godina, neuspelim bombaškim napadima na dva regionalna voza u Dortmundu i Koblencu u septembru 2006. godine, kao i hvatanjem lica koja su najverovatnije pripadnici islamske džihad organizacije u jesen 2007. godine, uvodi nove kaznene odredbe u Krivični zakonik. Kako se sasvim opravdano ističe, državnim institucijama, između trenutka u kome pripreme radnje postaju očigledne i izvođenja napada, ostaje veoma kratak period u kome treba da reaguju i spreče planiranu štetu po život, telo ili imovinu. Ono što je karakteristično za islamski terorizam jeste sve veća decentralizacija, jedva primetno, slobodno povezivanje u određena udruženja, na prvi pogled sakrivena obuka i regrutovanje za vršenje terorističkih krivičnih dela, što utemeljuje interes države da interveniše već tokom pripremnih radnji za izvršenje krivičnog dela terorizma (Bader, 2009: 2853). Iz tih razloga, kao i zbog potrebe usaglašavanja s članom 7. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma, uvedeni su odeljci 89a i 89b u Krivični zakonik Nemačke. Odeljak 89a pod nazivom „Pripremanje teškog dela nasilja koje ugrožava državu“ konkretizuju pripreme radnje. Neophodno je da se priprema teško delo nasilja koje ugrožava državu. Saglasno stavu 1, odeljka 89a teško delo nasilja koje ugrožava državu jeste krivično delo protiv života (ubistvo ili umorstvo) ili protiv lične slobode (u slučajevima predviđenim §239a i §239b), koje je prema okolnostima namenjeno i pogodno da ugrozi stanje bezbednosti neke države ili međunarodne organizacije ili ustavne principe Savezne Republike Nemačke. Tako se izričito kažnjava svaka obuka, odnosno omogućavanje obučavanja drugom licu u izradi ili rukovanju vatrenim oružjem, eksplozivima, eksplozivnim ili zapaljivim materijama, nuklearnim ili radioaktivnim materijama, kao i materijama koje sadrže ili mogu da razviju otrov, kao i drugim materijama koje ugrožavaju zdravlje i posebnim napravama potrebnim za izvršenje dela, ili obuka u ostalim veštinama koje služe izvršenju jednog od dela navedenih u stavu 1 (stav 2, tačka 1, §89a). Pored tih radnji sankcioni-

šu se i izrada, nabavka ili ustupanje takvog oružja, materija ili naprava, kao i nabavka ili čuvanje predmeta ili materijala koji su povezani s tim. Odeljak 89b Krivičnog zakonika Nemačke nosi naziv „Uspostavljanje odnosa za izvršenje teških dela nasilja koja ugrožavaju državu“ i njime se inkriminiše lice koje, s namerom da se obuču za izvršenje teškog dela nasilja koje ugrožava državu shodno §89a, stavu 2, tački 1, uspostavlja ili održava odnose radi udruživanja u smislu §129a (stvaranje terorističkog udruženja), a takođe i u vezi s §129b (zločinačka i teroristička udruženja u inostranstvu)⁷. Takođe, radi implementacije Okvirne odluke Veća Evropske unije o borbi protiv terorizma odeljak 129a je radikalno izmenjen 22. decembra 2003. godine (Schäfer, 2008: 299). Reč je o odredbi koja se odnosi na stvaranje terorističkog udruženja. Prema staroj verziji kažnjavalo se lice koje osniva ili kao član sudeluje u udruženju čiji je cilj ili delatnost vršenje određenih krivičnih dela navedenih u tačkama 1, 2. i 3. stava 1. Prema novoj verziji, krivična dela navedena u tačkama 1. i 2. stava 1. su zadržana⁸, dok je tačka 3. ranijeg stava 1. postala sastavni deo stava 2. i dopunjena je mnogobrojnim drugim krivičnim delima.⁹ I prema stavu 2, kažnjava se lice koje osniva ili kao član sudeluje u udruženju čiji su ciljevi i aktivnosti usmereni ka vršenju krivičnih dela navedenih u tom stavu. Ali, prema novoj verziji nije dovoljno samo da ciljevi ili delatnost udruženja budu usmereni ka vršenju krivičnih dela navedenih u tom stavu, nego delo mora biti učinjeno s namerom da se stanovništvo opasno zastraši, ili da se vlada ili međunarodna organizacija silom ili pretnjom upotrebe sile prinudi da nešto učini ili ne učini, ili da se politička, ustavna, privredna ili ekonomska struktura države ili međunarodne organizacije uništi ili ugrozi, ili da se načinom izvršenja ili posledicama dela može znatno naškoditi državi ili međunarodnoj organizaciji.

2.3 Krivični zakonik Španije

Krivični zakonik Španije je usvojen 23. novembra 1995. godine, a stupio je na snagu 24. maja 1996. godine. U međuvremenu je taj zakonski tekst bio predmet više izmena i dopuna. Krivična dela koja se odnose na terorizam svrstana su u grupu krivičnih dela protiv javnog reda (odeljak XXII), glava V, deo II, koji nosi naziv „Krivična dela terorizma“. Terorizam i srodna krivična dela više puta su bila predmet žučnih rasprava koje su na kraju rezultirale novim inkriminacijama (najpre Zakonom od 22. decembra 2000. godine, pa potom i Zakonom od 23. decembra 2003. godine) (Lamarca Perez, C., Alonso de Escamilla, A., Gordillo Alvarez-Valdes, I., Mestre Delgado, E., & Rodriguez Nunez, A., 2005: 708). Poslednje izmene i dopune Krivičnog zakonika Španije španska Vlada je predstavila 27. novembra 2009. godine. Objavljene su u *Službenom biltenu* 23. juna 2010. godine, a stupile su na snagu 23. decembra 2010. godine. Cilj tih novela je sprovođenje preuzetih međunarodnih obaveza, pogotovo usklađivanje s pravom Evropske unije. Uvedena su i nova krivična dela u oblasti borbe protiv terorizma. To su: regrutovanje i obuka za terorizam,

⁷ Novinu u Krivičnom zakoniku Nemačke predstavlja §129b koji nosi naziv „Zločinačka i teroristička udruženja u inostranstvu“. Tu se ističe da se §129a takođe primenjuje i na terorističke grupe u inostranstvu.

⁸ Krivična dela ubistvo, umorstvo, genocid, zločin protiv čovečnosti, ratni zločini (tačka 1) i dela protiv lične slobode u slučajevima navedenim u §239a ili §239b (tačka 2).

⁹ Teške telesne povrede, krivična dela protiv životne sredine, neka krivična dela iz Zakona o oružju itd.

finansiranje terorizma i javna distribucija ili širenje poruka ili smernica za izvršenje krivičnog dela terorizma. Posebno je interesantan položaj lica koje je odslužilo kaznu za krivično delo terorizma. Naime, sudija će imati mogućnost da naloži takvom licu da bude predmet nadzora posle izlaska iz zatvora do deset godina.

Krivično delo terorizma se sastoji u izazivanju požara, poplava, vršenju otmica, ubistava, uzrokovanju eksplozija i preduzimanju drugih radnji od strane lica koja pripadaju i deluju u ime naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa ili s njima saraduju, a sve s ciljem rušenja ustavnog poretka ili ozbiljnog ugrožavanja javnog mira (član 571).

Biće krivičnog dela terorizma, prema članu 571. Krivičnog zakonika Španije, bitno karakterišu dva elementa: element organizacije ili strukturalni element i teleološki element ili cilj koji se želi postići. Kao učinioci se pojavljuju lica koja pripadaju i dejstvuju u ime naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa ili s njima saraduju. Stoga, terorizam predstavlja posebno krivično delo koje mogu izvršiti samo subjekti integrisani u takvu vrstu organizacije, odnosno oni koji su deo naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa. Pored njihove konkretne uloge koju obavljaju i hijerarhije koja postoji u organizaciji, ono što definiše pripadnike takvih grupa jeste njihova potpuna dostupnost za obavljanje zadataka koji su im dodeljeni.

Da li pojmovi naoružana grupa i teroristička grupa ili organizacija imaju isto značenje? Španski Vrhovni sud određuje naoružanu grupu kao udruženje koje je usredsređeno na oružane akcije iz kojih se rađaju stalne veze. Hijerarhija i disciplina su važne za naoružane grupe, čije su akcije obično mnogobrojne i nepredvidive, i koje napadaju s prikladnim instrumentima nasilja koje obezbeđuje njihova kriminalna organizacija (STS, 2nd hall, 25-1 and 27-5-1988). Prema mišljenju izraženom u teoriji, obe vrste udruženja su protivzakonite, karakterišu ih hijerarhijski odnosi među članovima i društvene želje koje idu mnogo dalje od konkretnih dela. Radi utvrđivanja jasne razlike između tih entiteta potrebno je organizacionom elementu priključiti teleološki. Dok bi terorističke grupe ili organizacije bile one čiji je cilj rušenje ustavnog uređenja, namera naoružanih grupa bi bila ugrožavanje javnog reda i mira (Lamarca Perez, C., Alonso de Escamilla, A., Gordillo Alvarez-Valdes, I., Mestre Delgado, E., & Rodriguez Nunez, A., 2005). Subjektivni element se, dakle, izražava kao namera rušenja ustavnog poretka i ozbiljnog ugrožavanja javnog reda. Ti ciljevi se postižu vršenjem teških krivičnih dela, kao što su ubistva, otmice, izazivanje požara, eksplozija i sl. Ta krivična dela se kvalifikuju kao krivično delo terorizma samo kada postoje i subjektivni (cilj) i objektivni (organizacioni) element. Lica koja izvrše to krivično delo biće kažnjena zatvorom od petnaest do dvadeset godina ukoliko su nastupili smrti i povrede telesnog integriteta ili zdravlja ljudi.

Da li u konkretnom slučaju postoji ozbiljno ugrožavanje javnog reda činjenično je pitanje koje se procenjuje u svakom pojedinačnom slučaju. Taj izraz predstavlja pravni pojam i on zahteva teže i značajnije remećenje javnog reda. Krivični zakonik ne sadrži preciznu definiciju javnog reda. Prema mišljenju pojedinih autora, tu se misli na javni mir sličan konceptu građanske sigurnosti koji se definiše kao zaštita lica i dobara od nasilnih dejstava napada i drugih opasnih situacija (Lamarca Perez, C., Alonso de Escamilla, A., Gordillo Alvarez-Valdes, I., Mestre Delgado, E., & Rodriguez Nunez, A.,

2005). Tako formulisan cilj ugrožavanje javnog reda i mira otvara sledeće pitanje: zar se terorizam više ne smatra isključivo političkim krivičnim delom? Kada govorimo o rušenju ustavnog uređenja, jasno je da je tu zapravo reč o politički motivisanom cilju. Ali, da li grupe koje deluju protiv normalnog razvoja građanskog života bez pretendovanja na rušenje ustavnog reda možemo takođe okarakterisati kao terorističke. Španska teorija ističe da je diskutabilno da li se pored tradicionalnih grupa s političkim ciljevima treba baviti i grupama koje samo žele da uzbune javnost. To ima opravdanje jedino ako se uzbuna shvati kao trenutni cilj iza koga stoji dublja politička pozadina.

Pored krivičnog dela iz člana 571, Krivični zakonik Španije inkriminiše i druga krivična koja naziva terorističkim, a to su: odlaganje i skladištenje oružja i municije, zatim posedovanje, proizvodnja, trgovina, transport ili nabavka oružja, municije i eksplozivnih supstanci kada su takva dela učinjena od strane onih koji pripadaju i deluju u ime naoružanih grupa, organizacija ili terorističkih grupa ili s njima saraduju (član 573); prikupljanje sredstava za naoružane grupe, organizacije ili terorističke grupe, gde se izričito ističe da to krivično delo postoji bez obzira na to da li su ostvareni elementi krivičnog dela iz člana 576. Krivičnog zakonika (član 575); saradnja s naoružanom grupom ili terorističkom organizacijom koja se ogleda u različitim radnjama (praćenje lica, nadgledanje dobara, izgradnja skrovišta, skrivanje lica, organizovanje obuke i sl.) kojima se doprinosi aktivnostima pomenutih grupa (član 576); vršenje neorganizovanog političkog nasilja, koje se, takođe, označava kao terorizam, a sastoji se u činjenju nekog od navedenih krivičnih dela (ubistvo, nanošenje povreda, izazivanje požara itd.) s ciljem rušenja ustavnog poretka ili ugrožavanja javnog mira, a lice, pritom, ne mora pripadati naoružanoj grupi, organizaciji ili grupi terorista (Lamarca Perez, C., Alonso de Escamilla, A., Gordillo Alvarez-Valdes, I., Mestre Delgado, E., & Rodriguez Nunez, A., 2005: 708).

2.4 Krivični zakonik Ruske Federacije

Krivično delo terorizma u Krivičnom zakoniku Ruske Federacije svrstano je u glavu XXIV koja nosi naziv „Krivična dela protiv društvene bezbednosti i društvenog poretka“. Dakle, objekat zaštite su društvena bezbednost i društveni poredak (Kadnikov, 2007: 539). Tokom razvoja ljudske zajednice bezbednost je uvek predstavljala jedan od najvažnijih ciljeva aktivnosti pojedinca, društva, države i međunarodne zajednice u celini. Briga o bezbednosti prisutna je u svakom delu socijalne strukture društva od konkretnog pojedinca do najšire ljudske zajednice. U najširem smislu, bezbednost označava sigurnost, nepostojanje opasnosti, stanje u kome opasnost nikome ne preti. Na zakonodavnom nivou, definicija pojma bezbednosti prvi put se javlja u Zakonu o bezbednosti RSFSR od 18. marta 1992. godine. U članu 1. tog zakona bezbednost se definiše kao stanje zaštićenosti životno važnih interesa ličnosti, društva i države od unutrašnjih i spoljašnjih pretnji.

Društvena bezbednost obuhvata sveukupnost društvenih odnosa u okviru kojih se ostvaruju sve aktivnosti građana povezane s normalnim uslovima života i s bezbednošću društva, građana i države. Ukratko, društvena bezbednost predstavlja sveukupnost društvenih odnosa u okviru kojih se ostvaruju siguran život društva i građana i normalne aktivnosti institucija i preduzeća.

Pod društvenim poretkom kao objektom zaštite treba podrazumevati sistem društvenih odnosa nastalih na osnovu poštovanja pravnih normi usmerenih ka održavanju javnog reda i mira, uzajamnom poštovanju, primerenom ponašanju građana na javnim mestima, primerenim socijalnim odnosima. Pod društvenim poretkom u širem smislu treba podrazumevati celokupan sistem društvenih odnosa u zajednici nastalih u skladu s društvenim normama, uključujući i pravne norme i pravila života u zajednici.

S obzirom na to da se u toj grupi krivičnih dela nalazi veliki broj raznorodnih ponašanja, uperenih protiv društvenih odnosa u celini, ličnosti, imovine, javnog reda i mira i sl., ustanovljena je klasifikacija u četiri grupe: 1) krivična dela koja nanose ili mogu da nanesu štetu širokom krugu ljudi i organizacija, ili koja zadiru u važne interese građana u sferi društvene bezbednosti; 2) krivična dela koja narušavaju javni moral, red i mir, normalne uslove odmora i rada; 3) krivična dela kojima se narušavaju pravila bezbednosti u pogonima i objektima koji predstavljaju povišenu opasnost za građane i društvo, i 4) krivična dela u vezi s nezakonitim prometom, prisvajanjem ili čuvanjem predmeta koji predstavljaju opasnost.

Krivično delo terorizma je svrstano u prvu grupu. Može se izvršiti na različite načine, tj. vršenjem eksplozija, podmetanjem požara ili drugim činjenjem koje izaziva opasnost od pogibije ljudi, uzrokovanja znatne imovinske štete ili nastajanja drugih društveno opasnih posledica, ako su ta činjenja izvršena s ciljem narušavanja društvene bezbednosti, zastrašivanja stanovništva ili vršenja uticaja na organe vlasti u donošenju odluka. Krivično delo se može izvršiti i pretnjom izvršenja navedenih radnji s istim ciljevima. Pritom, pod pretnjom treba podrazumevati ne samo izricanje pretnje, već i delovanje koje karakteriše pretnju kao realnu i stvarnu. Takve aktivnosti mogu biti nabavka i čuvanje eksplozivnih sredstava, oružja, radioaktivnih supstanci i sl. (Kadnikov, 2007: 544). Najrasprostranjeniji način izvršenja terorizma je izazivanje eksplozija.¹⁰ Opasnost od pogibije ljudi postoji kada opasnost po život preči makar samo jednom čoveku. Znatna imovinska šteta se određuje u svakom konkretnom slučaju i pri tome se uzima u obzir i materijalno i finansijsko stanje žrtava. Druge društveno opasne posledice označavaju nanošenje štete zdravlju ljudi i odnose se na izazivanje straha kod stanovništva, na izazivanje masovnih nereda, pogoršanje ekoloških uslova u regionu i sl.

Terorizam se vrši s direktnim umišljajem. Cilj nije samo narušavanje društvene bezbednosti i poretka nego i zastrašivanje stanovništva jer terorizati, prema Ozegovljevom rečniku, znači „plašiti terorom, nasiljem, zastrašivati i držati u stalnom strahu“ (Kadnikov, 2007: 545).

Izvršenje terorizma od strane grupa lica prema prethodnom dogovoru ili uz primenu vatrenog oružja predstavlja teži oblik (član 205, stav 2). Ako je delo izvršila organizovana grupa, ili ako su tim delom prouzrokovane smrtno posledice iz nehata ili druge teške posledice, ili je terorizam povezan s ugrožavanjem objekata za proizvodnju i korišćenje atomske energije, radioaktivnih supstanci i izvora radioaktivnog značenja, onda postoji najteži oblik (član 205, stav 3). U napomeni uz član 205. stoji da se neće kazniti lice koje je učestvovalo u pripremi terorističkog akta

¹⁰ Setimo se samo eksplozija u stanicama metroa u Moskvi, na ulicama, stajalištima javnog saobraćaja, pijacama, na primer, u Vladikavkazu, Voronjezu, Nevinomiskuu.

ako blagovremeno upozori organe vlasti ili na drugi način pomogne u sprečavanju izvršenja terorističkog akta pod uslovom da činjenje tog lica ne predstavlja biće drugog krivičnog dela.

Novinu predstavlja član 205.1. koji nosi naziv „Uključivanje lica u izvršenje krivičnih dela terorističkog karaktera ili pomaganje u njihovom izvršenju na drugi način“. Zakonodavac koristi pojam krivična dela terorističkog karaktera, ali ne određuje osobine dela koje ih svrstavaju u tu kategoriju. Tu je, kako se opravdano ističe, potrebno tumačenje viših sudskih instanci (Kadnikov, 2007: 546). Krivično delo ima nekoliko alternativno određenih oblika radnje izvršenja. To su: uključivanje lica u izvršenje krivičnih dela predviđenih članovima 205, 206, 208, 211, 277. i 360. Krivičnog zakonika Ruske Federacije, navođenje lica na učestvovanje u aktivnostima terorističke organizacije, naoružavanje ili obuka lica za vršenje navedenih krivičnih dela i finansiranje akata terorizma ili terorističke organizacije.

2.5 Krivični zakonik Crne Gore

U Krivičnom zakoniku Crne Gore¹¹, u grupi krivičnih dela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom izvršeno je više izmena i dopuna, a najvažnije su one koje polaze od nove koncepcije krivičnog dela terorizma i s njim povezanim krivičnim delima. Osnovno krivično delo terorizma (bez obzira na to da li je upravljeno protiv Crne Gore, strane države ili međunarodne organizacije) predviđeno je u članu 447. s mnogobrojnim oblicima radnje izvršenja. To krivično delo i nova krivična dela terorizma kao što su javno pozivanje na izvršenje terorističkih krivičnih djela (član 447a KZ) i vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih djela (član 447b KZ) uneti su u Krivični zakonik Crne Gore ZID KZ iz 2010. godine. To je posledica potrebe da se krivičnopravna zaštita od akata terorizma učini potpunijom i adekvatnijom imajući u vidu oblike koje savremeni terorizam poprima (Stojanović, 2010: 868). Takođe, učinjene izmene i dopune su rezultat usklađivanja s velikim brojem međunarodnih pravnih instrumenata, i to, pre svega, Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju terorizma, koju je Crna Gora ratifikovala 2008. godine¹², i Okvirnom odlukom Saveta Evropske unije iz 2002. godine s amandmanima iz 2008. godine.

Prilikom propisivanja osnovnog krivičnog dela terorizma kao uzor je poslužila odredba član 1. Okvirne odluke Saveta Evropske unije. Radnja izvršenja je propisana na kazuistički način. U osam tačaka je propisan veći broj radnji izvršenja (Stojanović, 2010: 869). To su: napadi na život, telo ili slobodu drugog; otmica ili uzimanje talaca; uništenje državnih ili javnih objekata, saobraćajnih sistema, infrastrukture uključujući i informacijske sisteme, nepokretne platforme u epikontinentalnom pojasu, opšteg dobra ili privatne imovine koje može da ugrozi živote ljudi ili da prouzrokuje znatnu štetu za privredu; otmica vazduhoplova, broda, sredstva javnog prevoza ili prevoza robe koja može da ugrozi život ljudi; izrada, posedovanje, nabavljanje, prevoz, snabdevanje ili upotreba oružja, eksplo-

¹¹ Službeni list RCG, br. 70/03 i 47/06 i Službeni list CG, br. 40/08 i 25/10.

¹² Službeni list CG, broj 5/08.

ziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; istraživanje ili razvoj nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; ispuštanje opasnih materija ili prouzrokovanje požara, eksplozije ili poplave ili preduzimanje druge opšteopasne radnje koja može da ugrozi život ljudi i ometanje ili obustava snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim energentom koje može da ugrozi život ljudi. Osim što je to krivično delo konceptijski drugačije postavljeno u odnosu na ranija krivična dela terorizma i krivično delo međunarodnog terorizma, uneta su i nova krivična dela čije propisivanje proizilazi iz međunarodnih obaveza. Ovom prilikom pomenućemo delo javno pozivanje na izvršenje terorističkih dela i vrbovanje i obučavanje za vršenje teroristički djela. Prvo delo se sastoji u javnom pozivanju ili na drugi način podsticanju na vršenje krivičnog dela iz člana 447. Krivičnog zakonika. Tu je, u stvari, inkriminisana radnja podstrekavanja, kod koje, međutim, nije potrebno da bude usmerena ka stvaranju ili učvršćivanju odluke nekog lica da izvrši krivično delo terorizma, niti se mora odnositi na konkretno krivično delo. Dovoljno je da se time stvara opasnost od izvršenja jednog ili više takvih dela. U stvari, za razliku od podstrekavanja, tu je reč o terorističkoj propagandi (Stojanović, 2010: 871). Drugo krivično delo čini onaj ko s namerom izvršenja dela iz člana 447. vrbuje drugog da izvrši ili učestvuje u izvršenju tog djela, ili da se pridruži grupi ljudi ili kriminalnom udruženju ili kriminalnoj organizaciji radi učestvovanja u izvršenju tog krivičnog dela. Takođe, kažnjava se i ko s namerom izvršenja krivičnog dela iz člana 447. daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih naprava, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija, ili obučava drugog za izvršenje ili učestvovanje u izvršenju tog krivičnog dela. Kod ovog krivičnog dela reč je o pripremnim radnjama podignutim na rang radnje izvršenja i koje predstavljaju samostalno krivično delo.

2.6 Krivični zakonik Hrvatske

U Hrvatskoj teoriji se ističe da su osnovna sredstva u borbi protiv terorizma zakonske odredbe unutar pravnog poretka država. Međutim, prema mišljenju istih, izrazita surovost kojom terorizam zasipa moderna društva uslovljava upotrebu različitih sredstava. Događaji od 11. septembra upravo upozoravaju na vrlo tanku liniju između demokratije i kršenja iste od strane njenih čuvara (Marković, 2009: 218).

Važeći Kazneni zakonik Republike Hrvatske stupio je na snagu 1. januara 1998. godine. Od tada je u više navrata noveliran. Poslednje izmene i dopune (ZID KZ RH iz 2008. godine) rezultat su usklađivanja s međunarodnim izvorima i evropskom pravnom tekovinom.¹³ Uvedena su dva nova krivična dela i to: javno podsticanje na terorizam (član 169a) i novačenje i obuka za terorizam (član 169b). Takođe, definicija krivičnog dela terorizma (član 169) usklađena je s Okvirnom odlukom Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma. Okvirne odluke kojima se usklađuje zakonodavstvo država članica obavezuju države u pogledu rezultata koji treba ostvariti, ali prepuštaju nacionalnim vlastima svake države da odaberu oblik i

¹³ *Narodne novine RH*, br. 110/97, 27/98 i 50/00 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 129/00, 51/01, 111/03 i 190/03 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07 i 152/08.

metodu kojima će ostvariti traženi rezultat. One nemaju direktno dejstvo na pravni poredak država članica već je neophodno izvršiti njihovu implementaciju u nacionalno zakonodavstvo (Turkalj, 2002: 10). Terorizam se preduzima s ciljem izazivanja ozbiljne zastrašenosti građana ili prisiljavanja Republike Hrvatske, strane države ili međunarodne organizacije da nešto učine ili ne učine ili ozbiljnog ugrožavanja ili uništenja temeljnih ustavnih vrednosti, političkih i društvenih vrednosti, ustavnog uređenja i pravnih lica s javnim ovlašćenjima Republike Hrvatske, strane države ili međunarodne organizacije. To se može postići činjenjem jednog od sledećih dela: napadom na život, telo ili slobodu drugog; otmicom ili uzimanjem talaca; uništenjem državnih ili javnih objekata, transportnog sistema, infrastrukture, informacionog sistema, fiksne platforme u epikontinentalnom pojasu, javne ili privatne imovine; otmicom aviona, broda ili drugog javnog prevoznog sredstva ili prevozom robe za koju je verovatno da može ugroziti život ljudi; proizvodnjom, posedovanjem, nabavkom, prevozom, snabdevanjem ili upotrebom oružja, eksploziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; istraživanjem i razvojem nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; ugrožavanjem bezbednosti oslobađanjem opasnih materija ili izazivanjem požara, poplava ili eksplozija, ili preduzimanjem druge opšteopasne radnje za koju je verovatno da može ugroziti život ljudi; ometanjem ili prekidanjem snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursima, što bi moglo ugroziti život ljudi (osnovni oblik). Kažnjava se i lice koje preti izvršenjem krivičnog dela iz stava 1. člana 169. Teži oblik postoji ako je izvršenjem krivičnog dela iz stava 1. člana 169. prouzrokovana smrt jedne ili više osoba ili su prouzrokovana velika razaranja. Ako je prilikom izvršenja terorizma jedno ili više lica s namerom lišeno života postojaće najteži oblik (stav 3. člana 169).

Javno podsticanje na terorizam (član 169a) sastoji se u javnom iznošenju ili pronosjenju ideja kojima se neposredno ili posredno podstiče terorizam i time prouzrokuje opasnost od činjenja tog dela. Rekrutovanje i obuka za terorizam (član 169b) sastoje se u vrbovanju drugog lica da učini ili učestvuje u krivičnom delu terorizma ili da se pridruži grupi ljudi ili zločinačkoj organizaciji. Kažnjava se i lice koje daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih naprava, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih supstanci ili lice koje obučava drugoga u primeni metoda i tehnika za vršenje krivičnog dela terorizma (stav 2. člana 169b).

2.7 Krivični zakonik Slovenije

Svoje krivično zakonodavstvo s relevantnim međunarodnim dokumentima u oblasti borbe protiv terorizma uskladila je i Republika Slovenija. Ona je donela potpuno nov Kazenski zakonik RS koji je stupio na snagu 1. novembra 2008. godine.¹⁴ Član 108, koji reguliše terorizam, proširen je u skladu s evropskom pravnom tekovinom (*acquis communautaire*). Krivično delo vrši svako ko u nameri da uništi ili ozbiljno ošteti ustavne, ekonomske, socijalne ili političke temelje Republike Slovenije ili druge zemlje ili međunarodne organizacije ozbiljno zastraši

¹⁴ Uradni list RS, br. 55/08, 66/08-isp. i 39/09.

stanovništvo ili prisili Vladu Republike Slovenije i druge države ili međunarodne organizacije da nešto urade ili ne urade činjenjem jednog od sledećih krivičnih dela: napadom na život, telo ili slobodu drugog; otmicom ili uzimanjem talaca; uništenjem državnih ili javnih objekata, predstavništva stranih zemalja, transportnog sistema, infrastrukture, informacionog sistema, fiksne platforme u epikontinentalnom pojasu, javne ili privatne imovine; otmicom aviona, broda ili drugog javnog prevoznog sredstva; proizvodnjom, posedovanjem, nabavkom, transportom, snabdevanjem ili korišćenjem oružja, eksploziva, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; istraživanjem i razvojem nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; ugrožavanjem bezbednosti oslobađanjem opasnih materija ili izazivanjem požara, poplava ili eksplozija; prekidanjem snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursima, što bi moglo ugroziti život ljudi (osnovni oblik). Teži oblik postoji ako je nastupila smrt jednog ili više lica. Tada je zaprećena kazna zatvora od osam do petnaest godina. Ako je namerno prouzrokovana smrt jednog ili više lica izriče se zatvorska kazna u trajanju ne kraćem od petnaest godina. Ako je delo izvršila zločinačka organizacija ili teroristička grupa, zatvorska kazna je od osam do petnaest godina. Predviđeno je kažnjavanje i za puko učestvovanje u terorističkoj organizaciji ili grupi (zatvorska kazna do osam godina), kao i kažnjavanje onih koji vode ili osnivaju takva udruženja (najmanje petnaest godina).

Takođe, uvedena su i nova krivična dela: podsticanje i javna glorifikacija terorističkih akata (član 110) i regrutovanje i obuka za terorizam (član 111). U prvom slučaju, neko lice podstiče izvršenje krivičnog dela terorizma šireći poruke i čineći ih dostupnim drugim licima ili na bilo koji drugi način promovise teroristička dela i time izazove opasnost da se izvrši jedno ili više takvih krivičnih dela. Kažnjava se i lice koje, posredno ili neposredno, javno veliča ili opravdava terorizam (član 110, stav 2). U drugom slučaju, krivično delo se sastoji u regrutovanju za vršenje krivičnog dela terorizma ili u povezivanju potencijalnih učinilaca sa zločinačkom organizacijom ili terorističkom grupom. Obuka podrazumeva davanje smernica za izradu i korišćenje eksploziva, vatrenog oružja ili drugih oružja, štetnih ili opasnih materija, odnosno obučavanje za korišćenje drugih specifičnih metoda ili tehnologija za izvršenje ili učestvovanje u terorističkom aktu (član 111, stav 2).

3. Terorizam u krivičnom pravu Republike Srbije

Važeći Krivični zakonik stupio je na snagu 1. januara 2006. godine i od tada je dva puta noveliran.¹⁵ U pogledu zaštitnog objekta i usmerenosti namere kao subjektivnog elementa bića krivičnog dela pravi se razlika između terorizma i međunarodnog terorizma. Krivično delo terorizma postoji kada učinilac s namerom ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti Republike Srbije izazove eksploziju ili požar ili preduzme neku drugu opšteopasnu radnju ili izvrši otmicu, uzimanje talaca ili samovoljno lišavanje slobode nekog lica ili drugi akt nasilja ili preti preduzimanjem kakve opšteopasne radnje ili upotrebom nuklearnog,

¹⁵ *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009. i 111/2009.

hemijskog, bakteriološkog ili drugog opšteopasnog sredstva i time izazove osećanje straha ili nesigurnosti kod građana (Krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije). Pre izmena i dopuna KZ iz 2009. godine, kao tipičan akt nasilja u zakonskom tekstu navodila se samo otmica. Zakonodavac je očigledno smatrao da je potrebno izmeniti postojeći zakonski opis krivičnog dela terorizma da bi se napravila razlika u odnosu na radnju izvršenja krivičnog dela međunarodnog terorizma. Kao što smo videli u uporednopravnom delu ovog rada, danas postoji težnja ka tome da se krivičnopravna reakcija na terorizam izjednači bez obzira na to da li je on upravljen prema domaćoj državi, stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji (što je, donekle, bar kada je u pitanju radnja izvršenja osnovnog oblika, došlo do izražaja u prvobitnom tekstu KZ Srbije iz 2005. godine) (Stojanović & Kolarić, 2010). Međunarodni terorizam vrši lice koje, s namerom da naškodi stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji, izvrši otmicu nekog lica ili neko drugo nasilje, izazove eksploziju ili požar ili preduzme druge opšteopasne radnje ili preti upotrebom nuklearnog, hemijskog, bakteriološkog ili drugog sličnog sredstva (Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom).

Pristup koji ima Krivični zakonik Republike Srbije u tretiranju ovog krivičnog dela je anahron i previše uzak. Terorizam danas treba posmatrati kao jedinstveno krivično delo s osobinama koje su zajedničke bez obzira na to da li je usmeren ka narušavanju ustavnog uređenja jedne zemlje ili međunarodnog poretka i bezbednosti. Najznačajniji međunarodni dokumenti u oblasti borbe protiv terorizma (Okvirna odluka Veća Evropske unije o borbi protiv terorizma, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma i dr.) polaze od koncepcije po kojoj se u okviru jednog krivičnog dela propisuje terorizam koji je usmeren protiv domaće ili strane države ili međunarodne organizacije.

Dalje, kada je u pitanju krivično delo terorizma Krivični zakonik predviđa da je kažnjivo njegovo pripremanje. Prema koncepciji koju zastupa naš Krivični zakonik, pripremanje krivičnog dela više nije opšti institut. Zato, kada zakonodavac želi da kazni pripremanje nekog krivičnog dela, to bi trebalo da učini tako da pripremne radnje određuje kao zasebno krivično delo. Formalno, tu zapravo nije reč o pripremnim radnjama, jer ih je zakon podigao na rang radnje izvršenja (Stojanović, 2005: 201). Međutim, kada su u pitanju krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije postoji jedno hibridno rešenje (Stojanović, 2007: 693). Ukidanje opšte odredbe o pripremnim radnjama znači da zakonodavac ne može više da propisuje pripremanje nekog krivičnog dela kao kažnjivo bez navođenja u čemu se to pripremanje sastoji. Ipak, taj stav nije dosledno sproveden jer je zakonodavac kod većine krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije predvideo i kažnjavanje za pripremne radnje bez preciziranja, kod svakog krivičnog dela posebno, u čemu se one sastoje, a što bi bio obavezan po novom pristupu (kod svakog krivičnog dela treba precizirati pripremne radnje kao posebno krivično delo), već u jednom zajedničkom članu (član 320, stav 2) uopšteno navodi šta predstavlja pripremanje tih krivičnih dela (Stojanović, 2005: 202). Pripremanje krivičnog dela terorizma, kao i ostalih krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti, može se sastojati u nabavljanju ili osposobljavanju sredstava za izvršenje krivičnog dela, u otklanjanju prepreka za izvršenje krivičnog

dela, u dogovaranju, planiranju ili organizovanju s drugim izvršenja krivičnog dela ili u drugim radnjama kojima se stvaraju uslovi za neposredno izvršenje krivičnog dela (član 320, stav 2). Pripremanje takođe podrazumeva upućivanje ili prebacivanje na teritoriju Republike Srbije lica ili oružje, eksploziva, otrova, opreme, municije ili drugog materijala radi izvršenja krivičnog dela iz te grupe (član 320, stav 3).

Kada je u pitanju međunarodni terorizam, izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije iz septembra 2009. godine, uneta je odredba po kojoj se pripremanje međunarodnog terorizma kažnjava (član 391, stav 4). Zakonodavac precizira u čemu se to pripremanje sastoji na isti način kao i kod člana 320, stava 2. Krivičnog zakonika (član 391, stav 5). Tu je zakonodavac dosledniji jer je posebno kod ovog krivičnog dela precizirao pripremanje. Međutim, to je učinjeno samo okvirnom definicijom koju smo već naveli i kojom su samo delimično obuhvaćena nova krivična dela (javna provokacija za izvršenje krivičnog dela terorizma, regrutovanje za terorizam i obuka za terorizam).

Pred Srbijom je period koji možemo označiti kao period reforme krivičnog zakonodavstva. Jedan od ciljeva koji se želi postići izmenama i dopunama Krivičnog zakonika jeste ispunjavanje međunarodnih obaveza u oblasti suzbijanja terorizma. Ne treba sumnjati u potrebu propisivanja krivičnih dela kod kojih je pripremanje terorizma podignuto na rang radnje izvršenja i predstavlja samostalno krivično delo. To je opravdano ako je u pitanju velika vrednost zaštitnog objekta a intenzitet njegovog ugrožavanja u velikoj meri izražen. Intervencije u oblasti krivičnog prava na koje nas upućuju međunarodni dokumenti radi sprečavanja terorizma zahtevaju, stoga, prethodnu procenu posledica s brižljivim odmeravanjem interesa za bezbednost i slobodu (Sieber, 2009: 353). Vrednost zaštitnog objekta se ovde svakako ne dovodi u pitanje. U oblasti borbe protiv terorizma reč je o legitimnoj zaštiti. Strah od kriminala i velikih rizika koji prete savremenom društvu dovode i do povećane potrebe za bezbednošću građana. Zato se, načelno, pozdravlja činjenica da se zakonodavac poslužio krivičnim pravom radi postizanja svrhe, tj. da se interveniše već u fazi pripremanja krivičnog dela terorizma pomoću novih krivičnih dela kod kojih su radnje pripremanja izvršenja krivičnog dela terorizma podignute na rang radnje izvršenja – pripremanje napada regrutovanjem i obukom, širenjem odgovarajućih uputstava i sl. U pitanju su pripremanje radnje koje se samo delimično mogu podvesti pod postojeće odredbe krivičnog zakonodavstva Republike Srbije i kojima se teško može prigovoriti da su neopravdane. Nova krivična dela nalaze svoje opravdanje upravo u pravnim dobrima koja su ugrožena. Učinilac omogućava da se već u ranom stadijumu, iz načina njegovog ponašanja, raspozna da će on povrediti i/ili podržati povredu pravnog dobra (Bader, 2009: 2855). Ono što je bitno sa stanovišta načela legaliteta jeste da se krivično delo predstavi dovoljno određeno, tj. bitno je da zakonodavac precizno odredi biće krivičnog dela, tako da područje njegove primene jasno proizilazi iz teksta, ili se, u svakom slučaju, može utvrditi tumačenjem norme. Pripremanje terorizma i međunarodnog terorizma na način formulisan u Krivičnom zakoniku otvara mnogo više dilema u pravcu preispitivanja legitimnosti i određenosti norme, posebno kada su u pitanju „druge radnje kojima se stvaraju uslovi za neposredno izvršenje krivičnog dela“, nego uvođenje novih krivičnih dela (Kolarić, 2010: 128)

4. Zaključak

Najveći broj izmena i dopuna koje su preplavile krivično zakonodavstvo u poslednjih nekoliko godina u oblasti suzbijanja terorizma rezultat su usklađivanja s međunarodnim izvorima, konvencijama Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope i s relevantnim izvorima Evropske unije. Na taj način se stvaraju i unapređuju normativne pretpostavke za delotvorno suprotstavljanje krivičnom delu terorizma i otklanjaju neke nedorečenosti postojećih zakonskih tekstova (na primer, brišu se neke zakonske odredbe da bi se izbegla nepotrebna dupliranja). U kontekstu usklađivanja materijalnog krivičnog prava s međunarodnim, najveći broj država menja ili dopunjuje tekst krivičnog zakonika kada je u pitanju krivično delo terorizma. Uglavnom se pribegava promeni naziva krivičnog dela iz međunarodnog terorizma u terorizam i promeni njegovog bića radi potpune usklađenosti s definicijom terorizma iz člana 1. Okvirne odluke Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma. Na taj način se napušta dualitet terorističkih inkriminacija s obzirom na objekat zaštite (protivdržavni i međunarodni terorizam), što je u skladu sa zahtevom Evropske komisije, ali i sa skorašnjim trendovima u krivičnom pravu.

U okviru sveobuhvatne borbe protiv terorizma, uporednopravno posmatrajući, nacionalni krivični zakoni uvode i nova krivična dela. To su: javno podsticanje, regrutovanje i obuka za terorizam. S obzirom na to da je reč o vrlo osetljivoj oblasti, gde mogu doći u pitanje mnogobrojna temeljna ljudska prava kao što je pravo na slobodu izražavanja i/ili okupljanja, potrebno je postići odgovarajuću ravnotežu između potencijalno konfliktnih imperativa – neophodna zaštita civilnog društva i bezbednosti od terorističkih pretnji i održavanje adekvatnog standarda zaštite ljudskih prava.

Najveći izazov predstavlja pronalaženje prave mere između inkriminisanja pripremanja kao samostalnog krivičnog dela – imajući u vidu, pre svega, pojedine odredbe Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma iz 2005. godine (u pitanju je, kao što ćemo videti, veći broj krivičnih dela čija je radnja izvršenja u stvari priprema radnja za krivično delo terorizma), i osnovnih stavova o legitimnosti i granicama krivičnopravne zaštite. Pitanje je gde leži granica između, na primer, posrednog podsticanja na izvršenje terorističkog akta i izražavanja legitimne kritike. Inkriminacija terorizma i s njim povezanim krivičnim delima predstavlja poseban izazov za demokratska društva, jer neke zakonske odredbe koje bi omogućile krivičnopravnu reakciju mogu da ugroze osnovna prava građana. S druge strane, blag zakonski pristup problemu kakav je krivično delo terorizma, a koji čvrsto štiti prava građana, može predstavljati rizik za bezbednost društva. Terorizam se pokazao kao složeno pitanje i za međunarodne organizacije i za nacionalna krivična zakonodavstva.

Osnovna funkcija krivičnog prava je zaštitna. Cilj i svrha postojanja krivičnog prava jeste suzbijanje kriminaliteta. Novi oblici kriminaliteta zahtevaju odgovarajući odgovor krivičnog prava. Adekvatan odgovor zahteva i međunarodna zajednica nakon ratifikacije međunarodnih ugovora. Savremeni, odnosno terorizam XXI veka jedna je od najtežih globalnih pretnji bezbednosti, koja prouzrokuje nove, složene rizike, dok su posledice terorističkih napada sve razornije. Njegovi učinioci

koriste legalnu infrastrukturu protivnika za izvršenje napada. Uz konvencionalna sredstva, teroristi sve češće kao efikasna sredstva upotrebljavaju benzin, đubrivo, hemijske materije, kompjuterske mreže i druge predmete koji su u svakodnevnoj upotrebi. To upućuje na zaključak da je logistika terorizma danas sve jednostavnija i teško uočljiva (Sieber, 2009: 353). Postavlja se pitanje da li je tendencija širenja krivičnopravne represije u oblasti borbe protiv terorizma opravdana. Uprkos činjenici da je krivično pravo *ultima ratio*, zakonodavac ne samo kod nas, nego i u drugim evropskim zemljama pokazuje težnju ka stalnom ekspanzijom inkriminacija. Krivični zakonik Republike Srbije u članu 3. postavlja osnov i granice krivičnopravne zaštite, ističući da zaštita čoveka i drugih osnovnih društvenih vrednosti predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih dela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primenu, u meri u kojoj je to nužno za suzbijanje tih dela. Dakle, na prvom mestu se štite osnovna dobra čoveka. Krivičnopravna zaštita drugih opštih dobara obezbeđuje se u meri u kojoj ta opšta dobra služe čoveku.

Novo činjenično stanje, javna provokacija, regrutovanje i obuka za terorizam zahtevaju, pre njihovog unošenja u krivični zakonik, prethodnu procenu od strane zakonodavca. Prvo se ceni značaj objekta kome se pruža krivičnopravna zaštita, a zatim stepen društvene opasnosti tih ponašanja. Lišenje slobode nekog lica da bi se sprečilo započinjanje i dovršenje krivičnog dela terorizma moguće je samo nakon dovršenog krivičnog postupka, posle pravosnažne osude na kaznu zatvora. Eventualan pritvor koji se prema Zakoniku o krivičnom postupku može odrediti učiniocu nekog krivičnog dela opet podrazumeva ispunjavanje strogih zakonskih uslova i ne može da traje u nedogled. Pomoć nije moguće potražiti ni u nekoj drugoj oblasti prava. Stoga zakonodavac, sasvim ispravno, protiv potencijalnih terorista ne treba da teži alternativnim merama izvan krivičnog prava. Reč je o teškom obliku kriminala i u tom slučaju krivično pravo jeste *ultima ratio* – poslednje sredstvo koje stoji na raspolaganju društvu. Državnim institucijama pozvanim da reaguju ostaje, između trenutka u kome pripreme radnje postaju vidljive i izvođenja napada, samo kratak period da spreče nameravanu štetu po život, telo ili imovinu. To utemeljuje interes države da interveniše već kod pripremnih radnji pomoću novih krivičnih dela. U pogledu legitimnosti, jasno je da se kažnjivost ne može pravdati samo činjenicom da učinilac izgleda opasno. Neophodno je da postoji krivica lica (*nulla poena sine culpa*). Odavno je jasno da same misli nisu kažnjive i da je legitimno samo krivičnopravno kažnjavanje za učinjene radnje kojima se zalazi u kriminalnu zonu. Krivica se ovde vezuje za visok stepen ugrožavanje određenih dobara koja imaju veliki značaj za društvo. Naravno, posebno je važno da se često ne pribegava takvoj mogućnosti, već da se to pravo ograniči samo na teška krivična dela. Ukratko, može se konstatovati da potencijalno velika opasnost od terorističkih napada opravdava inkriminisanje određenih ponašanja kao krivičnih dela već u fazi pripremanja ukoliko se utvrdi krivica učinioca. U granicama propisanim krivičnim zakonikom učiniocu se izriče kazna kojom se sprečava dalje delovanje tog lica i eventualno dovršenje krivičnog dela terorizma.

5. Literatura

1. Bader, M. (2009). Das Gesetz zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten. *Neue Juristische Wochenschrift*.
2. *Black's Law Dictionary*. (2004). St. Paul: Thomson West.
3. Beltrani, S. (2008). *Corso di Diritto Penale – Parte generale e parte speciale*. Padova: Wolters Kluwer Italia.
4. Gardner, T. & Andersen, T. (2006). *Criminal Law*. Belmont: Thomson Wadsworth.
5. Hoffman, B. (2009). Defining Terrorism. *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*. Prepared by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema. Boston: Higher education.
6. Кадников, Н. Г. (2007). *Уголовное право России*. Москва: Книжный мир.
7. Kolarić, D. (2010). Terorizam (legitimmnost i granice krivičnopravne zaštite – evropski standardi). *Zbornik Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske Unije*. Zlatibor–Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
8. Kurth Cronin, A. (2009). Behind the Curve, Globalization and International Terrorism. *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*. Prepared by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema. Boston: Higher education.
9. Lamarca Perez, C., Alonso de Escamilla, A., Gordillo Alvarez-Valdes, I., Mestre Delgado, E., & Rodriguez Nunez, A. (2005). *Derecho Penal-Parte especial*.
10. Marković, S. (2009). Terorizam i druga krizna stanja suvremenog društva i njihov utjecaj na ograničavanje ljudskih prava i demokraciju. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*.
11. Nuotio, K. (2006). Terrorism as a Catalyst for the Emergence, Harmonization and Reform of Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*.
12. Patané, V. (2006). Recent Italian Efforts to Respond to Terrorism at the Legislative Level. *Journal of International Criminal Justice*.
13. Schäfer, J. (2008). Aus der Rechtsprechung des BGH zum Staatsschutzstrafrecht. *Neue Zeitschrift für Strafrecht-Rechtsprechungs Report*.
14. Sieber, U. (2009). Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld von terroristischer Gewalt. *Neue Zeitschrift für Strafrecht*.
15. Stojanović, Z. (2007). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
16. Stojanović, Z., Kolarić, D., (2010). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Beograd: Pravni fakultet.
17. Stojanović, Z. (2010). *Komentar Krivičnog zakonika*. Podgorica: Misija OSCE u Crnoj Gori.
18. Stojanović, Z. (2007). Ustav Republike Srbije i materijalno krivično zakonodavstvo. *Zbornik Ustav Republike Srbije, krivično zakonodavstvo i organizacija pravosuđa*. Zlatibor–Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
19. Stojanović, Z. (2005). *Krivično pravo: opšti deo*. Beograd: Pravna knjiga.
20. Turkalj, K. (2002). Borba protiv terorizma na razini Evropske Unije. *Hrvatska pravna revija*.

CRIMINAL OFFENCE OF TERRORISM COMPARATIVE LAW ASPECTS

Summary

There is no doubt that terrorism is one of the most serious problems of contemporary society. It is very important for national legal systems to be efficient and well prepared to meet the global terrorism challenges. Legal frameworks vary widely from state to state, making a comprehensive comparative study difficult. However, there are some differences between those countries which follow international tendencies and those which believe that their existing repressive

legislation is appropriate for fight against terrorism. The aim of this paper is to show that national jurisdictions, with their criminal law provisions, remain critical bodies on the first line of defence against terrorism. The paper deals with legal strategies and trends in fighting terrorism, and we will try to answer whether new legal provisions really follow the logic of terrorism and deny the rule of law.